

בריתנו ויצהק

המכון לרעיונות כתבי ומאמרי מורינו הרב יצחק ברנד שליט"א

שלא לצאת בשעת המגפה

מסירות נפש • שעת השמד • הצלת הציבור • עלייה לארץ ישראל • מי מכריע
• מתי צריך לסכן עצמו • רמז בענין הגאולה האחרונה

והיינו שהמציאות של סכנה הוא מקשר המצב לדבר ה' שהיה בזמן יציאת מצרים, ומי שעובר על זה כאילו עובר על ציווי ה' בשעת יציאת מצרים שלא לצאת מן הבית. ולומדים מזה, שצריך האדם להתנהג ע"פ דרך הטבע להשמר מסכנה ולא להכנס למצב של סכנה.

וכן האריך בזה הרמב"ן (שמות, כג, יג, כא) על פי מדרש, וז"ל:

פירש להם בפרשה הזאת (שם כג) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, כי בעבור זה נצטוו בנתינת הדם על המשקוף שיהיו שמורים שם, כמו שאמר ולא יהיה בכם נגף למשחית (שם י).

וכתב רש"י ואתם לא תצאו, מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע, ולילה רשות למחבלים הוא, שנאמר (תהלים, קד, ט) בו תרמש כל חיתו יער. ולא הבינותי דבריו במה שאמר ולילה רשות למחבלים הוא שנאמר בו תרמש כל חיתו יער, וכי אסור לאדם בכל לילה לצאת מפתח ביתו עד בקר מן המקרא הזה, והיה לו לומר שהלילה הזה נתנה בו רשות למשחית לחבל, ולכן הזהירם ממנו. אבל לא ראה הרב לומר כן, מפני שהקב"ה בעצמו ובכבודו היה המכה.

והענין הזה שנוי הוא במכילתא (ד"י, פסחא יא) בלשון אחרת ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, מגיד משנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע, שנאמר (ישעיה, לו, ט) לך עמי בא בחדריך, ואומר (יחזקאל, כח, ט) הנני אליך והוצאתי חרבי מתערה והכרתי ממך צדיק ורשע, ואומר (שמות, לג, כג) והיה בעבר כבדי, ללמדך שתהא נכנס בכי טוב ויוצא בכי טוב. וכן אתה מוצא שהאבות והנביאים נהגו בדרך ארץ, וישכם אברהם בבקר (בראשית, כג, ג); וישכם יעקב בבקר (בראשית, כח, יח); וישכם משה בבקר (שמות, לג, ד); וישכם יהושע בבקר (יוסף, ג, ט); וישכם

מס' בבא קמא (דף ט"ז): לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב, שנאמר (שמות, יג, כג) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. ת"ר: דבר בעיר - כנס רגליך, שנאמר (שם) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, ואומר (ישעיה, לו, ט) לך עמי בא בחדריך וסגר דלתך בעדך, ואומר (דברים, לג, כה) מחוץ תשפל חרב ומחדרים אימה. מאי ואומר? וכי תימא, ה"מ בלילה, אבל ביממא לא, תא שמע: לך עמי בא בחדריך וסגר דלתך; וכי תימא, ה"מ [היכא] דליכא אימה מגואי, אבל היכא דאיכא אימה מגואי, כי נפיק יתיב בניי אינשי בצוותא בעלמא טפי מעלי, ת"ש: מחוץ תשפל חרב ומחדרים אימה, אף על גב דמחדרים אימה - מחוץ תשפל חרב. רבא בעידן רתחא הוי סכר כוי, דכת"י (ירמיה, ט, ט) כי עלה מות פחלונינו.

בגמרא מבואר שמן הפסוק של ואתם לא תצאו, יש שני סוגי לימודים, אחד, שבכל לילה לא לצאת אלא בבוקר. שנית, בשעת הדבר גם ביום אין לצאת.

והכוונה, שבכל לילה יש קצת סכנה מפני הבורות וחיות רעות או שאר דברים, אבל ביום אין סכנה, אולם בשעת הדבר גם ביום יש סכנה.

ויש לעיין, איך אפשר להביא ראיה מן הפסוק למצבים אחרים, הרי שם במצרים היה ציווי מפי הקב"ה שלא לצאת בלילה, ואיך ניתן ללמד למצב שאין ציווי של הקב"ה.

אלא הפסוק אומר, שהסיבה לא לצאת משום שיש מצב של סכנה, ומזה לומדים שבכל מקום שיש מצב של סכנה עיי שיוצאים אסור לצאת.

מסירות נפש

מעין זה מצאנו על הפסוק (שמואל"ב, כג, טז) וַיִּקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הַגְּבֵרִים בְּמַחְנֵה פְּלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאָבוּ מִים מִבְּאֵר בֵּית לָחֶם אֲשֶׁר בַּשְּׂעִר וַיִּשְׁאוּ וַיִּבְאוּ אֶל דָּוִד וְלֹא אָבָה לְשִׁתּוֹתָם וַיִּסַּף אֹתָם לָהּ: (י"א) וַיֹּאמֶר חֲלִילָה לִי ה' מַעֲשֵׂתִי זֹאת הַדָּם הָאֲנָשִׁים הַהֲלֹכִים בְּנַפְשׁוֹתָם וְלֹא אָבָה לְשִׁתּוֹתָם אֲלֵה עָשׂוּ שְׁלֹשֶׁת הַגְּבֵרִים: ס

ואמרינן בגמרא בבא קמא (דף ס"ה ע"ב): מכדי גמרא הוא דשלחו ליה, מאי לא אבך (ד'וד) לשתותם? דלא אמרינהו משמייהו, אמר, כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי: כל המוסר עצמו למות על דברי תורה - אין אומרים דבר הלכה משמו.

המעשה שם היה על פי פירוש הגמרא, שדוד המלך כשהיה מצב של מלחמה, היה לו ספק בהלכה והלכו כמה גיבורים וסיכנו עצמם לשאול השאלה בבית המדרש, ודוד לא הסכים להנהגה זו לסכן עצמם לדבר הלכה, כי כך שמע מבית דינו של שמואל הרמתי, על כן ענש אותן גיבורים שלא אמר שמועה זו בשמם, ורואים מזה שדוד היה מתנגד לסכן עצמם בשביל ידיעת הלכה.

וייש להקשות על זה מן הגמרא בברכות (דף ס"ה ע"ב): תנו רבנן: פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה. בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה. אמר ליה: עקיבא, אי אתה מתירא מפני מלכות? אמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה - לשועל שהיה מהלך על גב הנהר, וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום, אמר להם: מפני מה אתם בורחים? אמרו לו: מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם. אמר להם: רצונכם שתעלו ליבשה, ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם? אמרו לו: אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות? לא פקח אתה, אלא טפש אתה! ומה במקום חיותנו אנו מתיראין, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה! אף אנחנו, עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה, שכתוב בה (דברים, ל, כ) כי הוא חַיִּיף וְאַרְךָ יָמָיךְ - כך, אם אנו הולכים ומבטלים ממנה - על אחת כמה וכמה. אמרו: לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לרבי עקיבא וחבשוהו בבית האסורים, ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו. אמר לו: פפוס! מי הביאך לכאן? אמר ליה: אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה, אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים.

ובעבודה זרה (דף י"ח ע"ב): תנו רבנן: כשחלה רבי יוסי בן קיסמא, הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקר. אמר לו: חנינא אחי, (אחי) אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה? שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו, והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו, ועדיין היא קיימת, ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה [ומקהיל קהלות ברבים] וספר מונח לך בחיקך! אמר לו: מן השמים ירחמו.

וא"כ רואים שלמען לימוד התורה יכול אדם למסור נפש, וא"כ מאי היתה הטענה של דוד המלך על הגיבורים שהלכו להביא הלכה מבית המדרש בבית לחם.

שמואל לקראת שאול בבקר (ש"ה, טו, יג). והרי דברים קל וחומר, ומה האבות והנביאים שהלכו לעשות רצונו של מי שאמר והיה העולם נהגו בדרך ארץ, שאר בני אדם על אחת כמה וכמה. וכן הוא אומר (תהלים, קד, כ) תִּשֶׁת חֲשֵׁךְ וַיְהִי לַיְלָה, הַכַּפְּרִים שְׁאֵגִים לְטָרֶף (ש"ס כ"ה), תִּתֵּן לָהֶם יִלְקֻטוּן (ש"ס כ"ה), תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֶאֱסְפוּן (ש"ס כ"ה), מִכֶּאֱן וַאִילֶךְ יֵצֵא אָדָם לְפַעֲלוֹ וְלַעֲבֹדְתוֹ עַדִּי עָרֵב (ש"ס כ"ה). ע"כ הברייתא.

והענין לומר שהזהיר הכתוב את ישראל במצרים שלא יצאו מפתח ביתם בלילה ההוא, לפי שהקב"ה עובר במצרים כמלך שעובר ממקום למקום וספקלטורים לפניו שלא יפגע בו אדם ולא יסתכל בו, כענין וּבֹא ה' אֱלֹהֵי כָל קְדוֹשִׁים עִמָּךְ (דברים, י"ד, כ), וכן וְהָיָה בְּעֵבֶר כְּבֹדִי וְשִׁמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצֹּרֵר (שמות, ל"ג, כ"ג), להגין עליו משרפים ופמליא של מעלה.

וכיון שמצינו בשעה שנתנה רשות למשחית לחבל שאינו מבחין בין צדיק לרשע, לפיכך אין אדם רשאי לשנות דרך העולם שיצא בלילה, לפי שהוא זמן של חיות שנתן להם לטרוף, ואין להבחין בין צדיק לרשע. עכ"ל הרמב"ן.

לשון דרך ארץ שהוזכר כאן במכילתא, לבאר שיש באופן עקרוני שני סוגי חיובים ליהודי, אחד, מציאות החיים שזה שייך לכל העולם כולל גוים. שנית, מה שמצווה לעם ישראל באופן מיוחד בתור עם הנבחר.

כמ"ש במדרש (ויקרא רבה, פרשת ו, פרשה ט): א"ר ישמעאל בר רב נחמן עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ את התורה הה"ד (בראשית, ג, כ"ד) לְשִׁמֹר אֶת דְּרֹךְ עֵץ הַחַיִּים, דְּרֹךְ זֶה דְּרֹךְ אֶרֶץ, וְאֵחָד כ"ע עֵץ הַחַיִּים זֶה תּוֹרָה.

שני סוגי חיובים אלו מבוארים בגמרא ברכות (דף ע"ג ע"ב): תנו רבנן, ארבעה צריכין חזוק ואלו הן: תורה, ומעשים טובים, תפילה ודרך ארץ. תורה ומעשים טובים מנין - שנאמר (יהושע, ז, ב) רַק חֶזֶק וְאַמֶּץ מְאֹד לְשִׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַתּוֹרָה. חֶזֶק - בתורה, וְאַמֶּץ - במעשים טובים; תפילה מנין - שנאמר (תהלים, סו, י"ד) קְרָא אֶל ה' חֶזֶק וְאַמֶּץ לְבָבְךָ וְקָרָא אֶל ה'; דרך ארץ מנין - שנאמר (שמואל"ב, י, י"ג) חֶזֶק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עֲמֻנּוֹ וְגו' [וּבְעַד עֲרֵי אֱהִינּוּ וְה' יַעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּעֵינָיו].

ופי' רש"י (ס"ה): צריכין חזוק - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו. דרך ארץ - אם אומן הוא - לאומנתו, אם סוחר הוא - לסחורתו, אם איש מלחמה הוא - למלחמתו.

ובאז כאן התורה וחז"ל להזהיר, שגם יהודי שומר תורה מצוות, לא ישתמש במה שהוא יהודי, שיכול לעבור על הציווי לחיות חיים בריאים, ולא יאמר שזה רק לגוים אבל ליהודים יש הנהגה אחרת, אלא התורה היא תוספת על חיוב לחיות חיים בריאים אבל לא במקום הנהגת החיים הבריאים, וזה נקרא דרך ארץ היינו הנהגה ששייך גם לגוים, וכל מקום שהוזכר דרך ארץ הכוונה דבר שאינו מיוחד ליהודי אלא שייך גם לגוים.

שעת השמד

יש לומר, דשעת השמד שאני, ובמעשה של רבי עקיבא ורבי חנינא בן תרדיון היה שעת השמד, משא"כ במעשה של דוד עם הגיבורים שלא היתה גזירה נגד התורה.

וכתבו הראשונים ששעת השמד, לענין ביטול מצוות עשה, אינו חיוב למסור נפש אבל לעת הצורך מותר למסור נפש ע"י ר"ן (ראה להלן) הובא בשו"ע ברמ"א (ראה להלן), ובזה מובן עמדת רבי חנינא בן תרדיון, וגם עמדת רבי יוסי בן קיסמא.

וז"ל הר"ן (על סו"ד ס"י ק"ח ס"ו ב'): הגה: דוקא אם רוצים להעבירו במצות לא תעשה, אבל אם גזרו גזרה שלא לקיים מצות עשה, אין צריך לקיימו ושיהרג (ר"ן פרק צ"ב ע"ג ו"י פרק סורר ומורה). מיהו אם השעה צריכה לכך, ורוצה ליהרג ולקיימו, הרשות בידו (מכרי"ק שו"ע פ"ה ק"ל) צ"ע ס"ד).

וז"ל הרמ"א (יו"ד ס"י ק"ח ס"ו ב'): הגה: דוקא אם רוצים להעבירו במצות לא תעשה, אבל אם גזרו גזרה שלא לקיים מצות עשה, אין צריך לקיימו ושיהרג (ר"ן פרק צ"ב ע"ג ו"י פרק סורר ומורה). מיהו אם השעה צריכה לכך, ורוצה ליהרג ולקיימו, הרשות בידו (מכרי"ק שו"ע פ"ה ק"ל) צ"ע ס"ד).

הצלת הציבור

וכן מצאנו בענין צרכי ציבור גדולה מותר לסכן עצמן, וכמו כל מלחמה שעושים אף שיש סכנה לחיילים, גם מלחמה על עסקי קש ותבן בעיר הסמוכה לספר, כבשו"ע (כ"י ש"ט ס"ו ט), וזה כולל גם שלא לעזוב את העיר, כדי שלא לסכן את כל ארץ ישראל.

וכן מצאנו לאסתר המלכה שנכנסה לסכנה להכנס לאחשוורוש להצלת עם ישראל.

עלייה לארץ ישראל

וכן מצאנו לענין עליה לארץ ישראל, אף שבמקום סכנה אין כופין לעלות אם צד אחד אינו רוצה (ע"י א"כ"ט ס"ו ע"ה ס"ו ט), ובכל זאת, מצאנו לגדולי ישראל שסיכנו עצמם לעלות לא"י או לירושלים, כמו הרמב"ם (ספר חרדים, מלכות תשיב, פג), ואור החיים הקדוש (ע"י הקדמתו על החומש), ובעלי התוספות, ותלמידי

הגר"א ותלמידי בעל שם טוב, וכו' וכו', ומייבשי הביצות שסיכנו עצמם כדי להכין השטח בשביל הציבור.

ומזה לומדים גם אם יהא מצב שבחז"ל יש סכנה להיות, וגם לעלות לא"י יש סכנה, מצווה לעלות לא"י, ובפשטות גם מחויבים לעלות, שהרי מכיון שבחז"ל יש סכנה מחויב לברוח ואילו בא"י אין איסור לעלות אף שיש סכנה, וכ"ש כשבא"י פחות סכנה. וזה טעם ההנהגה של אלו שסיכנו עצמם בספינות המעפילים לפני השואה וגם אחרי השואה.

עכ"פ במקום שאין המצב של שעת השמד וכדו' אסור לסכן עצמם.

מי מכריע

אולם מי מכריע אם המצב הוא שיש סכנה ומה צריך לעשות.

דבר זה תלוי במי שמומחה יותר בנושא זה, ואין לזה נפ"מ אם הוא בדראג של גדול הדור בהלכה, או עם הארץ שאינו יודע כלום בהלכה, או אפילו חילוני, העיקר שהוא מבין בתחום זה, ואם הוא מבין ומזהיר שזה סכנה, ואילו אדם גדול בשאר חלקי תורה אבל בענין הסכנה לפנינו אינו מבין, הולכים אחרי זה שמבין בענין הסכנה, וכמו שבענין הלכה לא שואלים מי שאינו מבין בזה אף שבנושאים של סכנה הוא מומחה יותר גדול.

מתי צריך לסכן עצמו

ובענין מתי צריך לסכן עצמו ולפעמים אפילו הציבור למען מטרה גדולה ולפעמים אסור, ויש בזה סתירות גדולות בתנ"ך ובחז"ל, ע"י בזה בספר של רבינו אברהם בן הרמב"ם המספיק לעובדי ה' (שער הצעוק) שהאריך להסביר זה, ונביא קצת מזה (ראה צנפתי), אבל צריך לעיין באריכות בספר עצמו.

רמז בענין הגאולה האחרונה

ונסיים בדברי בעל הטורים (שמות, י"ג, ט) רמז שבגאולה אחרונה יש מציאות שלא לצאת מן הבית בפסח. על הפסוק (שמות, י"ג, ט) וְאָכְלוּ אֶת הַבֶּשֶׂר בְּלֵילָה הַזֶּה צֵלִי אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל מְרִיבֵי יִאכְלֶהוּ, וז"ל: יאכלוהו. ד' פעמים במסורה. ב' בענינא דפסח (הכ"ה, ובמדבר, ט, י"א). ואידך אֶהְרֶץ וּבְנֵי יִאכְלֶהוּ (ויקרא, ט, ל"א) בענינא דמלואים. מה התם נצטוו וּמִפְתַּח אֶהְל מוֹעֵד לֹא תִצְאוּ (ש"ס ג) הכא נמי וְאֵתֶם לֹא תִצְאוּ אִישׁ מִפְתַּח בֵּיתוֹ (שמות, י"ג, כ"ג). ואידך כִּי מֵאֶסְפִּיּוּ יִאכְלֶהוּ (ישעיה, ס"ג, ט) דאיתקש גאולה אחרונה לגאולה ראשונה (פיין שמו"ר, ג, ט). עכ"ל.

רבינו אברהם בן הרמב"ם בספר המספיק לעובדי ה'

שלשה סוגים בבטחון

ומצב בני-האדם בענין הבטחון בה' יתעלה, או הזנחת הבטחון הזה, מתחלק לשלשה חלקים שכבר רמזנו עליהם אף זכרונם ובארנום בתחלת החלק הזה¹ ועכשו נחזור עליהם ונרחיב עליהם את הדבור והבאור, כי שנים הם לפרק זה ובאורם בו עקר ובמקום אחר רק דרך-אגב.

החלק הראשון בשלשת החלקים הוא בטחון הנביאים הקרובים (אל השכינה) ותלמידיהם מן החסידים הישרים, והוא התערטלות מכל האמצעים הרגילים והנטיה לסמוך על הנסים הסותרים את חקות-הטבע ועל הנפלאות הדומות להם. כזה היה בטחוננו של יהונתן בעברו אל חיל (מצב) הפלשתים הוא ונושא-כליו, ובטח בה' שעליו אמר (שמואל-א' י"ד, ו'): "כי אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט". וכזה היה בטחוננו של דוד בגשתו להלחם עם גלית הפלשתי בקלע ובחלוקי-אבנים והפשיט עצמו מן השריון והקובע וכלי המלחמה הרגילים ונמק מעשהו (שם י"ז, ל"ט): "כי לא נסיתי" ובאר יונתן בן עזיאל: "ארי לא בהון מתעבד ניסא" ופרוש המלים שהסיר אותם מפאת בטחוננו בנס. וכזה היה בטחוננו של אליהו בענין פרנסתו, שסמך על מה שיביאו לו העורבים (מלכים-א' י"ז, ו') ועל הברכה אשר יתן ה' יתעלה בכר-הקמח וצפחת-השמן (שם שם, י"ד).

ובטחון ישר ושלם אשר כזה יכול להגרם על-ידי רוח הקדש, כבטחון יהונתן ודוד הנזכרים, או על-ידי הבטחת ה' יתעלה לנביאו בדרך ההתגלות, כבטחון אליהו על פרנסתו מידי שמים. אך אמונת הנביא ובטחוננו בחזיון המתגלה לו אינן מוציאות זאת מכלל היותו (נקרא) בטחון ואף נזקפות לזכותו לפניו יתעלה ושכרו מבטח לו, כמו שנאמר (בראשית ט"ז, ו'): "והאמן בה' ויחשבה לו צדקה".

ומדרגה עליונה זו בענין הבטחון יקרת-המציאות היא, לא כל הנביאים יכולים לצפות להשגתה, וגם הנביא שהשיגה לזמן-מה (אינו יכול לצפות) כי תעשה לו קבע ובכל ענין. אין ספק כי יעקב אבינו ע"ה נמנה על אלה שהשיגו את מדרגת-הבטחון העליונה. ודין (אם תזכר) מה שכתבה התורה על אודותיו, ביצד הדיד עצמו הנאה מקניני העולם הזה של יצחק אביו ושל אברהם זקנו ויצא מבאר-שבע לחרן במקלו, הולך רגלי, לא בהמה לו לרכב עליה ולא חבר להתדד עמו ולא חרב להגן בה על עצמו, כמו שנאמר (בראשית ל"ב, י"א): "כי במקלי עברתי את-הירדן הזה", ועוד אמר (שם כ"ט, א'): "וישא יעקב רגליו, וילך ארצה בני-קדם". הארץ היתה משכבו והאבן כרו, שנאמר (שם כ"ח, י"א): "ויפגע במקום וילן שם... ויקח מאבני המקום וישם מראשיתו".

ואף כי כזה היה בטחוננו, נתירא מאלימות לבן והערים לברח מפניו. ובתשובה לשאלת לבן (שם ל"א, כ"ז): "למה נחבאת לברח? השיבהו לאמר (שם שם, ל"א): "כי יראתי כי אמרתי פון-תגזול את-בנותיך מעמי". והוא נתירא מעשו, כמו שנאמר (שם ל"ב, ח'): "ויירא יעקב מאד ויצר לו" וחשב איד להשקית את רגזו (שם שם, כ"א) "כי-אמר אכפרה פניו" וכו'.

ושמואל ע"ה (גם בן) אין זה מן האמת לומר עליו שלא היה לו בטחון או-שהיתה מגרעת בבטחוננו, ועם כל זאת נתירא מפני שאול ואמר (שמואל-א' ט"ז, ב'): "איד אלה ושמע שאול והרגני". (ולכן) נצטוו לשים פניו אל הערמה והתחבולה (שם): "עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבח לה' באתי"².

וגם אליהו הנביא, על אף כל עז-הרוח האלהי שהיה מחנן בו עד (כדי כך) שאמר אל אחאב (מלכים-א' י"ח, י"ח): "לא עברתי את-ישראל כי אס-אתה ובית אביך" וכו', והתניב נגד קהל ישראל באמרו (שם שם, כ"א): "עד-מתי אתם פסחים על-שתי הסעפים" וכו', ולא יכלו לענותו מרב אימה ופחד, כמו שנאמר (שם): "ולא-עני העם אתו דבר", ושחט בשעה אחת ארבע מאות וחמשים מנביאי הבעל - אחר כל זאת נתירא כשהתרתה בו איזבל, ככתוב (שם י"ט, ג'): "ויירא ויקם וילך אל-נפשו".

ומכל הדברים האלה נמצא אני למד, עד כמה שהבנתי מגעת, כי בטחון כזה - שהוא בטחון בנסים מפלאים ובחסדי-אלוה גדולים שמעלתם קרובה למעשי-נס - יתכן רק בזכות רוח-הקדש ובמצות אלהים, כי בטחת אליהו בענין פרנסתו על-ידי העורבים ואשה אלמנה, וצאתו חוצץ להתנגח עם אחאב ובני-ישראל, והריגת נביאי הבעל, כל אלה בפקדתו יתעלה, כמו שנאמר (שם י"ח, ל"ז): "ויבדכך עשיתי את כל-הדברים האלה"³, או בהרגשה נבואית ועז-רוח אלהי, כמו שנאמר על יפתח (שופטים י"א, כ"ט): "ותהי על-יפתח רוח ה'"⁴, ועל שמשון (שם י"ד, ו'): "ותצלח עליו רוח ה'" וכיוצא בזה. ובדרך זו או בדומה לה, נגש יהונתן לצאת לחיל-מצב-פלשתים עם נושא כליו, ודוד נגש להלחם עם גלית הפלשתי בקלע ובאבן.

ולכן, כל עוד לא השיג הנביא - ואין צריך לומר החסיד - את האמץ שהוא וההרגשה (הנבואית) במקרה מן המקרים, הריהו ירא לנפשו עד שתבואנו ההתגלות ותשקוט את פחדיו, כדרך שארע ליעקב כשנתירא מפני עשו, והמלאך שנתאבק עמו במראה הנבואה⁵ בשר לו את הישועה והנצחון באמרו (בראשית ל"ב, כ"ט): "כי-שרית עם-אלהים ועם-אנשים ותוכל"⁶, וכמו ההתגלות (שבאה) לאלהו בבוא שלוחי אחוזה בן אחאב לקחתו (מלכים-ב' א, ט"ז): "דה-אותו אל-תירא מפניו", או על ידי תחבולת-שמים שתצילנו מן הפחד, כמו שיעץ ה' יתעלה לשמואל (שמואל-א' ט"ז,

מהסתכל (באיזו) מדרגת השגחה עליונה נמצאו, ואמרו (דברים א, כ"ח): "אנה אנהנו עלים אחינו המסו את-לבבנו" וכו'. ואמר להם (משה) ע"ה (שם שם, כ"ט-ל"ג): "לא-תערצו ולא-תיראו ממהם. ה' אלהיכם ההלך לפניכם הוא ילחם לכם וכו'. ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך כאשר ישא-איש את-בנו, בכל-הדרך אשר הלכתם עד-כאכס עד-המקום הזה. ובמדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלהיכם. ההלך לפניכם" וכו'.

וכתוצאה מסטייתם מן הבטחון השלם הביאו עליהם את חמת אלהים וענשו, ככתוב (שם שם, ל"ד-ל"ה): "ויקצף וישבע לאמר. אם-יראה איש" וכו', וכל זה מפני חסר בטחונם, כמו שאמר בפרשת שלח-לך (במדבר י"ד, י"א): "עד-אנה ינאצני העם הזה, ועד-אנה לא-נאמינו כי בכל האתות אשר עשיתי בקרבך".

וכבר הבהיר ה' יתעלה בלשון אסף את סבת שחורם לאכל וקצר רוחם, לבד מפונתם לנסות את ההשגחה, כמו שנאמר (תהלים ע"ח, י"ח): "וינסו-אל בלבכם" וכו', היתה נטייתם מן הבטחון הראוי להם, ובשל כך יצא עליהם הקצף, כמו שנאמר (שם שם, י"ט-כ"ב) "אמרו היוכל אל לערף שלחן במדבר. הן הבה-צור ויובו מים ונחלים ישטפו, הגם-לחם יוכל תת אם-יכין שאר לעמו. לכן שמע ה' ויתעבר וכו'. כי לא האמינו באלהים ולא בטחו בישועתו".

וכונת כל המזמור הזה היא לחזק את האדם ולהמריצו אל הבטחון ולהזהיר אותו מפני הפוכו. והלא נאמר בתחלת המזמור (שם שם, א"ח'): "האזינה עמי תורת ה' הטו אזנכם לאמרי-פי. אפתחה במשל פי וכו'. אשר שמענו וכו'. לא נכחד מבניהם וכו'. ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל, אשר צוה את-אבותינו להודיעם לבניהם. למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקמו ויספרו לבניהם. וישמו באלהים כסלם, ולא ישכחו מעללי-אל ומצותיו ינצרו. ולא יהיו כאבותם דור סודר ומרה, דור לא-הכין לבו ולא-נאמנה את-אל רוחו".

והבן העהרתו (של המזמור) כי התורה סוכבת על הבטחון¹³

רוח ה'" וכיוצא בזה. ובדרך זו או בדומה לה, נגש יהונתן לצאת לחיל-מצב-פלשתים עם נושא כליו, ודוד נגש להלחם עם גלית הפלשתי בקלע ובאבן.

ולכן, כל עוד לא השיג הנביא – ואין צריך לומר החסיד – את האמץ שהוא וההרגשה (הנבואית) במקרה מן המקרים, הריהו ירא לנפשו עד שתבואנו ההתגלות ותשקיט את פחדיו, כדרך שארע ליעקב כשנתירא מפני עשו, והמלאך שנתאבק עמו במראה הנבואה¹⁰ בשר לו את הישועה והנצחון באמרו (בראשית ל"ב, כ"ט): "כי-שרית עם-אלהים ועם-אנשים ותוכל"¹¹, וכמו ההתגלות (שבאה) לאליהו בבוא שלוחי אחוזה בן אחאב לקחתו (מלכים"ב א, ט"ו): "דה-אותו אל-תירא מפניו"; או על ידי תחבולת-שמים שתצילנו מן הפחד, כמו שיעץ ה' יתעלה לשמואל (שמואל"א ט"ו, כמו שנאמר (שם י"ד, י"ד): "וענגד עמד עליהם". והשכינה היתה שורה ביניהם, כמו שנאמר (שם): "אשר-עין בעין נראה אתה ה'". ומשה איש-הבינים להם, שואלים אותו שאלה והוא אומר (שם ט, ח'): "עמדו ואשמעה מה-יעוה ה' לכם".

היו אומר, אם יחסר הבטחון לאנשים כאלה הרי זו אשמה חמורה-שבחמורות, כמו שאמר אליהם משה כשנתיראו להכנס לארץ כנען מפני עו העם היושב בקרבה; ובתחלת המעשה אמר אליהם, ככתוב וכמפרש בספר דברים (א, כ"כ"א) "באתם עד-הר האמרי וכו' ראה נתן ה' אלהיך לפניך את-הארץ, עלה רש כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך אל-תירא ואל-תחת". (ועם כל זאת) נטו וסרו מן הבטחון הגמור (וסמכו) על אמצעים רגילים: "נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו-לנו את-הארץ" וכו' (שם שם, כ"ב). והוא (משה) עליו השלום מלא את משאלתם מתוך התחשבות בחלשתם, כמו שאמר (שם שם, כ"ג): "וייטב בעיני הדבר" וכו'. ודבר זה, כלומר מלוי משאלתם לשלח מרגלים, נעשה במצותו יתעלה, כמו שנאמר קדם בספר במדבר (י"ג, א"ב): "וידבר ה' אל-משה לאמר. שלח-לך אנשים" וכו'; וכשחזרו המרגלים ואמרו להם מה שאמרו, גבר פחדם מפני שנטו אחר אמצעים רגילים שהרחיקו אותם

נכתב בעזה"ת ע"י מוריניו הרב שליט"א

י"א ניסן תש"פ

ניתן להשיג את הגליונות גם באתר 'ברייתו יצחק'
וכן בדואר אלקטרוני TALMIDIM2@GMAIL.COM